

DOI:

УДК 16

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК «SOFT SKILL» ДЛЯ ЛЮДИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

І. С. МАТВІЄНКО, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: malushka20@ukr.net

Анотація. *Сучасна людина має піддавати сумніву усталені думки та судження, має вміти грамотно та аргументовано вести діалог, визначати суть проблеми і шукати альтернативні шляхи вирішення, необхідним має стати вміння відрізнати факт, який завжди можна підтвердити від припущення та особистої суб'єктивної думки, саме тому дана стаття присвячена аналіз питання критичного мислення в системі освіти України, що важливо для сучасного українського суспільства.*

Ключові слова: *мислення, критичне мислення, освіта, логіка, логічне мислення, студент, людина.*

Актуальність (Introduction).

Останнім часом в загальний вжиток ввійшли такі словосполучення як логічне мислення, аналітичне мислення і звичайно, критичне мислення. Ці поняття з кожним днем набувають все більшої актуальності, адже це необхідні навички сучасної людини, яка бажає досягти успіху. Зміни, які відбуваються в виробничій, соціально-економічній, культурній та інших сферах, знаменували собою зміни в способі мислення, сформуvalи інше світорозуміння, змінили відношення до діяльності, яка трансформує світ і суспільство. Виклик для людини ХХІ століття – це постійна трансформація і адаптація власного мислення до мислення інших, при цьому не забуваючи про істинність, ясність, точність та зрозумілість. Ці виклики постали перед сучасною системою освіти, яка не може просто транслювати знання, а має навчити здобувати знання самостійно. Швидка динаміка змін, непередбачуваність, складність, багатофункціональність і відсутність єдиного чіткого напрямку думки поставила перед людиною вимогу відповідати цим тенденціям, які вимагає сьогодні сучасний світ, а для цього недостатньо одного чітко виділеного напрямку думки, потрібно різновекторність мислення.

Людина має бути динамічною до змін але при цьому не втрачати своєї унікальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття критичне мислення, набуло своєї актуальності в середині ХХ на початку ХХІ століття, але масове зацікавлення з прокувало колосальний розвиток інформаційного простору та величезної кількості інформації, яка не завжди носить істинний характер. Ідеї аналізу рефлексивного мислення ми знаходимо в роботах Д. Дьюї, ідеї критичного мислення і його значення в освітній складовій зустрічаємо у Д. Клустера, Р. Пауля та Д. Халперн. Варто зауважити, що питання критичного мислення достатньо широко досліджується на сьогодні в українській науковій спільноті, особливої уваги в даному контексті заслуговують роботи таких науковців, як Н. Вукіна, В. Макаренко, С. Терно, О. Тягло, О. Пометун та інші.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на сьогодні питання критичного мислення та його застосування в освітні набуває особливого значення, пропаганда та інформаційні атаки від яких сьогодні страждає не тільки українське суспільство, а й увесь світ, вимагають від людей нових навичок та вмінь. Фейкові

новини та пропаганда впливають на сприйняття людей і часто порушують їх як психологічний, так і емоційний стан. Саме тому «soft skill» для людини XXI століття є критичне мислення.

Мета (Purpose). Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні важливості критичного мислення в системі вищої освіти України та загалом в українському суспільстві.

Для досягнення цієї мети автор визначив наступні завдання:

- визначити проблеми критичного мислення в системі освіти;
- визначити значення критичного мислення для сучасному українському суспільства;

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи та принципи дослідження, серед них, метод аналізу та синтезу, герменевтичний метод, як метод без якого не можлива інтерпретація та ре-інтерпретація текстів, а також метод компаративного аналізу став методологічною основою дослідження світоглядних змін у розумінні змісту робіт присвячених критичному мисленню.

Результати. Суспільство вимагає від людини бути динамічною і саме тому, необхідними вміннями людини XXI століття є логічне, аналітичне, і звичайно, критичне мислення: сучасна людина має піддавати сумніву усталені думки та судження, має вміти грамотно та аргументовано вести діалог, визначати суть проблеми і шукати альтернативні шляхи вирішення, необхідним має стати вміння відрізнати факт, який завжди можна підтвердити від припущення та особистої суб'єктивної думки.

Критичне мислення – це складний динамічний процес, в якому людина застосовуючи своє «раціо» вчиться піддавати сумніву інформацію, висувати тези, шукати їх підтвердження, знаходити слабкі та сильні аргументи, і

найголовніше приймати зважені та обґрунтовані рішення. Ми маємо визнати, що мислення є надскладним психологічним процесом без якого не можливе існування людини, мислення забезпечує пізнавальний процес у людини, але крім цього здійснює перетворення та вдосконалення знань в ході історичного та культурного розвитку людини. Поряд з історичним самовдосконаленням мислення постають такі якості мислення як критичність та логічність. Під критичністю вчені розуміють здатність людини не приймати рішення на віру синтетичні та аналітичні судження, а піддавати сумніву та знаходити доведення істинності того чи іншої думки, разом з тим, навчитися усвідомлювати та визнавати помилки не тільки чийсь але і власні, формулюючи гіпотези враховуючи всі за та проти, а також всебічно розглядаючи проблему. Критичне мислення вимагає певних вмінь, а саме вміння виділити протиріччя та суперечності, а також знаходити достовірні висновки, та вибудовувати свої думки на ґрунті фактів та знання. Словосполучення «критичне мислення» розуміється як можливість застосовувати все вище перераховане на практиці, тобто обґрунтовувати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та робити зважені Висновки і перспективи (Discussion).

Структура критичного мислення містить в собі декілька компонентів, по-перше, це мислення як самий процес перетворення інформації в поєднанні з емоційним станом, що веде до фундаментальних основ, що включає в себе і знання, і переконання, і психічний стан, завдяки якому здійснюється забезпечення життєдіяльності людини. По-друге, критичність, як певна властивість та навичка, яка випрацьовується в мисленні людини, для того щоб сприймати інформацію з

певною недовірою та мотивацією для перевірки на достовірність. Ці компоненти вкрай важливі для формування критичного мислення як невід'ємної частини існування сучасної успішної людини.

Розвиток формальної та неформальної логіки призвів до певних теоретичних результатів в основі яких покладена практично орієнтоване та педагогічно важливе критичне мислення, яке історично формувалося в цих межах. Як зазначав Д. Дьюї, якщо перед нами думка, яка виникає і одразу приймається, то ми маємо справу з некритичним мисленням. Потрібно боротися з конкретною проблемою, шукати власний вихід з складної ситуації, саме в такий момент відбувається розвиток власного мислення, а також його самовдосконалення. Критичне мислення – це не критикувати всіх і вся, це не мислити в «критичних» ситуаціях, це «мистецтво мислити», тобто інтелектуальна діяльність, яка формує нові ідеї, спонукає до переосмислення та нового формулювання понять та суджень, а також оцінці інформації, яка надходить масштабними потоками щоденно.

Якщо ми говоримо про критичне мислення, то ми маємо розуміти, що в ньому мають бути задіяні когнітивні, діяльнісні, ціннісні та мотиваційні компоненти, які дають людині можливість відкрити вихід за межі поставлених задач, а також віднайти взаємозв'язки та причинно-наслідкові зв'язки не тільки в межах поставлених задач, але і дивитися на ситуації ширше. Когнітивний компонент включає в себе психологічні та педагогічні складові, такі як діяльність, мислення, особистість, культура, мова та інші. Мотиваційний і ціннісний компоненти можна охарактеризувати так, що основним в даній ситуації є прагнення до пізнання, дослідження та навчання. І

діяльнісна компонента визначається шляхом певної рефлексії, механізмів пізнання та інструментів формування критичного мислення. Критичне мислення в освіті вимагає всіх цих компонентів від визначення понять до формування суджень та умовиводів, визначення гіпотез і експериментально та аргументованого їх доведення чи спростування. Основна ціль навичок студента полягає в тому, що він має навчитися не тільки вибудовувати ідеї на ґрунті знань та достовірної інформації, але й ще навчитися прислуховуватися до думок інших. Не тільки навчитися висловлюватися але і навчитися слухати, тобто бути почутим і чути самому.

Об'єктом дослідження в даній статті постає саме студентська молодь оскільки саме в цей період завершується формування світоглядної основи людини. Так би мовити, закінчується формуватися самоусвідомлення особистості, яка вже має глибокі знання, чіткі переконання, усталені цінності та чітко визначені цілі, тобто в цей період здійснюється перехід до індивідуальної особистості, тобто фактично завершується процес формування «я», яке крім зазначених вище умов, має розвиватися та базуватися на самовдосконаленні, особливо логічного, критичного, аналітичного, абстрактного та інших видів мислення. Для випрацювання критичного мислення у студентів необхідно застосовувати системність та певний алгоритм дій «засвоєння алгоритму КМ (критичного мислення, ав.) через висування сукупності «правильних запитань», котрі відповідають послідовним стадіям аналізу, розуміння і критичної оцінки проблемного повідомлення. Тож один зі способів навчання мислити критично полягає у поданні цих «правильних запитань» і у формуванні готовності та вмінь їх доцільно ставити, влучно на них

відповідати» [6, с. 241–242]. Саме тому, науковим базисом розвитку критичного мислення у студентів є системність, цілісність, саморозвиток, освіта, постійний процес самовдосконалення та внутрішня і зовнішня робота над «мистецтвом мислити». Для студента постає два завдання з одного боку постійно піддавати сумніву думки, ідеї, інформацію з іншого рефлексія як метод самоаналізу. Таким чином студент в процесі самовдосконалення має постійно проходити систему дій: сумнів, як мотив до перевірки, далі визначення цілі, тобто як і яким чином мені знайти достовірну інформацію, далі самовизначення, як основа майбутніх дій, які приводять до рефлексії. Саме в такому процесі рефлексія постає як певний механізм за допомогою якого відбувається формування критичного мислення, яке прагне до структурування змісту і форми, що спонукає до трансформації суті цілепокладаючого дослідження для студентської молоді, що призводить до навичок та вмінь критичного мислення. Сумнів спонукає до пошуку істини, а рефлексія забезпечує орієнтацію на вдосконалення критичного мислення. Проте варто зрозуміти, що дана система не працює на загал, це має бути індивідуальна робота кожного студента, адже коли мова йде про мислення, маємо розуміти, що цей процес самовдосконалення є індивідуальним. Зауважимо, що «участь у розумному соціальному пошуку також вимагає низки когнітивних і соціальних вмінь. Серед них найбільш значимі вміння критичного і креативного мислення; однак ці вміння необхідно розуміти та практикувати не з огляду на інтуїції усталених ідеальних соціальних форм, а як вміння, котрі допомагають більш ефективно опрацьовувати (реальні) проблемні ситуації» [2, с. 165].

Зміни, які вимагає суспільство стосуються, як людей так і в цілому системи освіти, яка має ставити завдання розвивати критичне мислення, але при цьому має і сприяти та допомагати в цьому. Як зазначив Вільям Глісон, ще в 2001 році виступаючи на міжнародній конференції: «українці пасуть задніх з огляду на критичне мислення і здатність вирішувати проблеми реального життя, що не мають очевидних і простих рішень... Українська економіка відчуває велику потребу у здатних до новацій і креативних особах, які працювали б за складних та нестандартних умов. Однак освітня система усе ще функціонує по-старому, коли ініціатива та інновації не тільки не заохочувались, але, навпаки, інколи суворо карались» [1, с. 23]. В зв'язку з цим, постають нові виклики для студентів: по-перше, навчитися творчо вирішувати проблеми, як життєві, так і наукові, по-друге, вибудувати власну систему пріоритетів та цінностей, по-третє, основна вимога має бути до себе: шляхом формування самовиховання, самоосвіти та постійної роботи над собою.

На сьогодні ми спостерігаємо не дуже високу мотивацію у студентів, більшість з них є пасивними учасниками освітнього процесу, відсутнє бажання прийняття аргументованих та достовірних рішень, відсутнє бажання приймати участь у дискусіях і відстоювати власну думку, яка базувалася б на знаннях та вміннях, відсутнє бажання протистояти невпевненості та труднощам. Проте таке небажання у студентів та молоді в майбутньому приводить до того, що людина не досягає успіху в житті, адже не навчилася приймати рішення, які ґрунтуються на знаннях, а не на інформації, яка в сучасному світі часто буває «фейковою». Також не потрібно забувати і про психологічний стан

людини, яка не вміє опрацьовувати інформацію, адже смислове та емоційне навантаження, яке несе в собі велика кількість новин та інформації, яку щодня отримує людина впливає на її як психологічний, так і емоційний стан. Головне завдання сучасної людини навчитися критично мислити, і сприймати інформацію через наше «раціо», хоча потрібно бути чесними, це не завжди легко.

Багато дослідників критичного мислення стверджують, що необхідно змінювати акценти у студентів та молоді та й не тільки в них, які більше зараз займаються поглинанням інформаційного потоку, замість того, щоб займатися його змістовим сенсом, саме тому необхідно змінювати і сам процес навчання від простого поглинання всього потоку інформації до її усвідомленої обробки та аналізу. Шляхом формування вмінь критично мислити, оцінювати причини, розуміти сенс, а також усвідомлювати наслідки, що вимагає і від системи освіти нових підходів та побудови нових систем та засобів навчального процесу.

Педагогічні умови формування критичного мислення є: актуалізація пізнавальних мотивів студентів, формування навчання у ВНЗ з урахуванням логічних основ побудови системності знання, врахування змісту та форми дискусії, діалогу та рефлексії, які мають конструюватися з урахуванням законів логіки та теорії аргументації, створення середовища, де студент в процесі навчання буде орієнтований на критичне сприйняття інформації, можливість висувати гіпотези, розмірковувати, рефлексувати, об'єднувати різні ідеї і думки, поняття та судження та здійснювати умовиводи різними способами.

Отже, формування критичного мислення у студентів має призвести до

самовдосконалення процесу мислення, що призведе до оперування істинними знаннями, фактами та достовірною інформацією, що матиме наслідком критичну оцінку різних ситуацій. Популяризація та введення критичного мислення в навчальний процес призведе до масштабних мотивів застосування даного мислення в буденному житті, що забезпечить від помилок та поспішних висновків, а отже призведе до рефлексивного сприйняття інформації, оперування знаннями і саме таким шляхом можна прийти до успіху. То ж критичне мислення як «гнучкі навички» для людини XXI століття є надважливими, адже шляхом вдосконалення «мистецтва мислення» людина буде досягати успіху.

Література:

1. Gleason, William (2002) *Ukrainian Higher Education in Transition: Perspectives and Policy Implications / Conference Proceedings "Democracy and Education"*, June 1-2, 2001, Kyiv, Ukraine. Washington, D. C. : Montclair State University Global Education Center, Literal Books.
2. Gregory, Maughn (2004) *Practicing Democracy: Social Intelligence and Philosophical Practice / International Journal of Applied Philosophy*, 18(2), 161-174.
3. Логіка: Навчальний посібник/ С.В. Сторожук, І.М. Гоян, І.С. Матвієнко. Київ: Вадекс, 2020. – 370 с.
4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// *Multiversum. Philosophical Almanac*, 2020, 1(1), 98-107.
5. Матвієнко І. С. Елементи еристики в соціальній комунікації// *Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія»*, 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.
6. Тягло О. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій

школі// Філософія освіти. Philosophy of Education. 2017. № 2 (21). – С. 240-257.

References

1. Gleason W. (2002) Ukrainian Higher Education in Transition: Perspectives and Policy Implications / Conference Proceedings "Democracy and Education", June 1-2, 2001, Kyiv, Ukraine. Washington, D. C. : Montclair State University Global Education Center, Literal Books.

2. Gregory M. (2004) Practicing Democracy: Social Intelligence and Philosophical Practice / International Journal of Applied Philosophy, 18(2), 161-174.

3. Lohika: Navchalnyi posibnyk (Logic: Textbook) (2020) / S.V. Storozhuk, I.M. Hoian, I.S. Matviienko. Kyiv: Vadeks. – 370 s. [In Ukrainian]

4. Matviienko I.S. (2020). Teoriia arhumentatsii: formalna contra neformalna

lohika (Theory of argumentation: formal versus informal logic)// Multiversum. Philosophical Almanac, 1(1), s. 98-107. [In Ukrainian]

5. Matviienko I. S. (2020) Elementy erystyky v sotsial'niy komunikatsiyi (Elements of heuristics in social communication) // Naukovyy zhurnal «Humanitarni studiyi: pedahohika, psykholohiya, filosiifiya», № 3, Vypusk 11(3), s. 47-51. [In Ukrainian]

6. Tyahlo O. (2017) Dosvid zasvoyennya krytychnoho myslennya v ukrayins'kiy vyshchiy shkoli (Experience of mastering critical thinking in Ukrainian higher school)// Filosiifiya osvity. Philosophy of Education. № 2 (21). – S. 240-257. [In Ukrainian]

CRITICAL THINKING AS "SOFT SKILL" FOR THE HUMAN OF THE XXI CENTURY

CRITICAL THINKING AS "SOFT SKILL" FOR THE HUMAN OF THE XXI CENTURY

I. S. Matviienko

Abstract. *Modern human must question the established opinions and judgments, must be able to competently and reasonably conduct a dialogue, determine the essence of the problem and look for alternative solutions, it must be the ability to distinguish a fact that can always be confirmed from assumptions and personal subjective opinion. The article is devoted to the analysis of the issue of critical thinking in the education system of Ukraine, which is important for modern Ukrainian society.*

Key words: *thinking, critical thinking, education, logic, logical thinking, student, person.*